

ВІД ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

С. МАКСИМОВ
головний редактор журналу
«Філософія права і загальна теорія права»,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
(Національний університет
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»)

Шановні читачі!

Другий номер наукового журналу «Філософія права і загальна теорія права» продовжує виголошену в його концепції практику обговорення фундаментальних питань філософії права і загальної теорії права у їх єдності та взаємодоповненні. Тим самим створюються умови для формування філософсько-теоретико-правового дискурсу в Україні на основі принаймні трьох складових. По-перше, це статті вітчизняних учених, які представляють головні центри сучасної філософсько-правової й теоретико-правової думки України — Київ, Львів, Луганськ, Харків, Одеса, Чернівці (внутрішньонаціональна складова). По-друге, статті фахівців Білорусі (Мінськ), Литви (Вільнюс), Росії (Москва, Санкт-Петербург, Томськ, Ростов-на-Дону) певним чином поєднані між собою як інтелектуальною традицією минулого, так і сучасним завданням трансформації правової системи (найближче культурно-цивілізаційне оточення). По-третє, це праці вчених так званого далекого зарубіжжя: європейських країн — Австрії (Зальцбург), Великої Британії (Кембридж), Польщі (Краків, Лодзь, Люблін), Швейцарії (Базель), а також — Китаю (Далянь) (загальносвітова складова).

Номер починається з обговорення проблем філософії та теорії правосуддя. Особлива увага, яка приділяється філософсько-правовій та загальнотеоретичній рефлексії судової влади і судової діяльності у багатогранності її проявів, зумовлена необхідністю концептуально-теоретичного обґрунтування й підтримки реформування судової влади і всієї правової системи України на засадах верховенства права, а також істотною роллю судових рішень (як концентрованого втілення теоретичних конструкцій) в опосередкуванні динаміки правової реальності.

Ця рубрика відкривається статтею судді Конституційного Суду Російської Федерації Г. Гаджиева (Санкт-Петербург), присвяченою питанням офіційного тлумачення Конституції. Така суто юридична, на перший погляд, проблема трансформується автором на проблему філософсько-правову, яка вирішується ним із природно-правових позицій. Він висуває ідею, згідно з якою акти конституційного судового тлумачення та їх результати у вигляді правових позицій можуть бути водночас і актами волевиявлення, і результатами наукового піз-

нання (тобто розглядає цю проблему в поєднанні онтологічного й епістемологічного підходів). Важливу роль в обґрунтуванні його тези відіграють такі поняття, як «конституційно-правовий концептуальний простір» і «правова реальність». Слід зазначити, серйозна захопленість Г. Гаджиєва — водночас ученого і судді — філософією права втілилася у його монографії «Онтологія права» (Москва, 2012 р.), в якій, окрім інших питань, значну увагу приділено аналізу праць сучасних українських філософів права.

Широкий історичний огляд зародження та розвитку ідеї правосуддя в європейській думці (від Платона до Г. Харта і Р. Дворкіна) пропонується у статті В. Смородинського (Харків).

Більш конкретному питанню — реалізації принципу пропорційності в судовій діяльності — присвячена стаття харківського теоретика права С. Погребняка, в якій історичний аспект дослідження — походження та розуміння цього загального принципу права — поєднується з прикладним аспектом: розробкою критерію пропорційності при застосуванні цього принципу судом.

Можливості практичних наслідків певних філософських рефлексій про справедливість демонструє В. Титов (Харків), проаналізувавши концепцію компенсаційного правосуддя австралійської дослідниці Дж. Томпсон.

Тема філософії правосуддя (у широкому сенсі) присутня й в інших рубриках журналу, зокрема у статті М. Антонова, присвяченій висвітленню співвідношення закону і правосуддя у концепції «живого права» Є. Ерліха, у рецензії на книгу В. Бігуна «Філософія правосуддя: ідея та здійснення» та в інших матеріалах.

Проблема праворозуміння уже традиційно є однією із найважливіших тем у нашому журналі. Ця рубрика відкривається публікацією другої частини статті відомого філософа права Н. Сіммондза (Кембридж, Велика Британія). У ній він критикує теорію Дж. Раза за заперечення ролі ідеї права в судово-правовій думці. Відстоюючи ідею рефлексивності у праві, Н. Сіммондз наголошує, що правова думка (зокрема судова) принципово орієнтована на ідею права таким чином, що остання забезпечує (явно або неявно) необхідну інтелектуальну базу задля доктринальної аргументації. Критикуючи позитивізм за заперечення ним необхідного зв'язку між правом і мораллю та спираючись на відому концепцію Л. Фуллера, він формулює своє розуміння морального ідеалу права, який називає «свобода як незалежність від влади інших». Це є тим аспектом свободи, що відрізняє раба від вільної людини. Цінність свободи як незалежності, на думку автора, є мінімальною, але реальною цінністю, і вона тісно пов'язана з існуванням права.

Тема нерозривності розуміння права та сучасної філософської рефлексії стосовно права розкривається у статті Б. Мелкевіка (Квебек, Канада). Високо оцінюючи значення філософії права для забезпечення потреб сучасної демократії, він розглядає історичну роль філософії права у тих процесах, котрі асоціюються із концептуальним розумінням права, щоб розкрити її сутність як юридичної дисципліни та її доцільність як простору для аналізу й обговорення питань про природу та роль права. Тому й філософію права він цінує більшою мірою за ті горизонти і можливості, які вона нам відкриває, ніж за її славне минуле.

З позицій феноменологічного й онтологічного підходів репрезентують свої концепції розуміння права українські вчені А. Козловський (Київ) і О. Стовба (Харків).

Завжди важко розрізнити, де закінчується тема праворозуміння і починаються питання методології правознавства, адже онтологічні й епістемологічні аспекти осмислення права тісно пов'язані між собою. Тим не менш окрема рубрика із загальнометодологічних питань юридичної науки представлена статтею М. Зірк-Садовскі (Лодзь, Польща) — віце-президента Міжнародної асоціації філософії права і соціальної філософії (*IVR*) з 2005 р. по 2011 р.; вона висвітлює завдання герменевтичної філософії права в сучасному правопізнанні, та статтею І. Честнова й М. Івіної (Санкт-Петербург), присвяченою методологічним проблемам історико-правової науки в ситуації, яку автори визначають як «посткласика».

У наступній рубриці — «Проблеми правової аксіології» — розглядаються питання співвідношення універсального і релятивного в ціннісному змісті діалогу культур (Х. Бехруз, Одеса) та значення законності й справедливості як стійких ціннісних орієнтацій в історії як законодавства, так і правознавства (В. Графський, Москва).

У рубриці з проблем правової антропології спостерігається тенденція до охоплення питання не тільки антропологічних основ права (С. Максимов, Харків), а й правової персонології, предметом якої є особистість у праві; причому, як у вимірі класики (К. Зеельман, Базель, Швейцарія), так і в посткласичній перспективі (В. Павлов, Мінськ, Білорусь).

Доволі насиченою виявилася рубрика, присвячена комплексній темі «Права людини», в якій філософсько-правові підходи взаємодіють із загальнотеоретичними та доктринально-догматичними. Її відкриває стаття «Транспозитивні основи позитивних прав людини» С. Кірсте — доволі молодого, але вже відомого німецького дослідника, який нині є президентом німецької секції *IVR* та професором філософії права в Зальцбурзькому університеті (Австрія). Пропонуючи свій погляд на структуру прав людини, автор вирізняє дві їх форми: транспозитивні права (моральні й природні) та позитивні (основоположні) права. На прикладі судової справи «охоронців кордону» (колишньої НДР), розглянутої у ФРН, та на основі відомої «формули Радбруха» він експлікує транспозитивну основу позитивних прав, завершуючи свою статтю висновком: «Не є правом людини право на гарантовану впевненість у законах, які очевидно порушують права людини, навіть якщо ці права не визнані в офіційному порядку у формі позитивних міжнародних законів». Слід зазначити, що С. Кірсте запрошений бути одним із доповідачів на пленарному засіданні найближчого Всесвітнього конгресу з філософії права, який відбуватиметься влітку 2013 р. у Бразилії. Можна припустити, що про основні положення його майбутньої доповіді український читач матиме уявлення вже зі змісту означеної статті.

Заслугує на особливу увагу також оригінальна концепція Р. Токарчика (Люблін, Польща), в якій він звертає увагу на обмеженість застосування існуючої концепції прав людини в умовах розвитку біотехнологій, що несуть загрозу життю людини як головної її цінності. Саме тому він пропонує трансформувати концепцію прав людини у більш широку концепцію прав життя.

Не менш цікавим є й підхід С. Шевчука (Київ), який у статті «Конституційний захист соціальних виплат як права власності: порівняльно-правовий аналіз», спираючись не тільки на широку ерудицію вченого, а й на практичний досвід судді Європейського суду з прав людини *ad hoc*, аналізує втілення та сприйняття відповідних теоретичних поглядів і концепцій в юриспруденції найавторитетніших міжнародних судових інстанцій і пропонує низку рекомендацій щодо можливих шляхів подальшого розвитку і трансформації конституційного захисту соціальних прав саме в Україні.

У статті Т. Фулей (Київ) розкриваються проблемні моменти розуміння європейських стандартів свободи мирних зборів і практики адміністративних судів у справах про її обмеження.

За ініціативою голови наукової ради нашого журналу П. Рабіновича (Львів) започаткована окрема рубрика «Питання загальної теорії права». Вона відкривається його запрошенням читачів до дискусії з приводу його тез на тему: «Чи можлива універсальна теорія права як спільна концептуальна основа теорій національного і міжнародного права?» Сподіваємося на участь наших читачів у цій дискусії, яка, можливо, сприятиме поглибленню уявлень про предметну сферу та методологічні можливості не тільки загальної теорії права і теорії міжнародного права, а й, власне, філософії права та інших юридичних наук.

Цікавими є й інші матеріали цієї рубрики, присвячені взаємовпливу права та економіки (Н. Оніщенко, Київ), аналізу деяких актуальних тем у сучасній юриспруденції Китаю (І. Лю, Далян, Китай), методологічним засадам теорії права російського вченого Г. Гінса, вимушеного за відомих причин емігрувати на початку ХХ ст. до Китаю (О. Литвинов, Луганськ).

Варто звернути увагу й на статті з питань філософських та методологічних проблем цивільного права (В. Трутень, Чернівці), співвідношення конфлікту і договору (Є. Бурлай, Київ) (остання продовжує тему, розпочату у першому номері нашого журналу), аналізу соціологічно-правового вчення М. Тимашева (О. Мережко, Краків, Польща) (її підготовлено на основі фрагменту його нової монографії), а також на статті, присвячені антиноміям правового мислення (А. Вайшвіла, Вільнюс, Литва), концептуальному взаємозв'язку свободи, права і мови (Оглезнев, Томськ, Росія) й питанням правової семіології (О. Балинська, Львів).

Рубрика «Визначні постаті» присвячена цього разу 150-річчю від дня народження Євгена (Ойгена) Ерліха, відомого австрійського юриста — одного із засновників соціологічної школи права, життя і професійна діяльність якого були тісно пов'язані із м. Чернівці. Як відомо, концепція «живого права» Є. Ерліха і «чиста теорія права» Г. Кельзена (творчість якого висвітлювалася в аналогічній рубриці попереднього номера журналу) були побудовані на протилежних методологічних засадах, а тому їх автори гостро дискутували між собою. Більша частина матеріалів, що подаються тут, підготовлена М. Антоновим (Санкт-Петербург) — відомим дослідником творчості Є. Ерліха, першим перекладачем на російську мову головної праці останнього «*Grundlegung der Soziologie des Rechts*» (1913) та інших статей, що увійшли до цієї книги як додаток (Див.: *Эрлих О. Основоположение социологии права.* — СПб., 2011). На переконання М. Антонова, ім'я цього видатного юриста — відповідно до фонетичних норм

німецької мови — слід відтворювати кирилицею як Ойген (а не Євген чи Євгеній), хоча перекладач і визнає наявність традиції іншого написання цього імені в українській та російській науковій літературі. З огляду на аргументацію російського вченого ми вирішили використовувати обидва варіанти написання як рівноправні, залишивши вибір того чи іншого з них на розсуд автора або читача.

Нарешті, у рубриці «Наші партнери» цього разу представлений російський журнал «Філософія права», матеріал про який підготовлено В. Верещагіним (Ростов-на-Дону) та А. Мордовцевим (Таганрог).

Подається також огляд міжнародних, всеукраїнських і зарубіжних конференцій з проблем філософії права й загальної теорії права, які відбулися за останні півроку. Публікуються й рецензії на нові монографії та короткі огляди новітньої літератури за профілем журналу.

На закінчення зазначимо, що у центрі уваги наступного номера журналу буде проблема прав людини, демократії та верховенства права в сучасному світі. Вона корелює з темою майбутнього XXVI Всесвітнього конгресу *IVR* з філософії права і соціальної філософії «Права людини, демократія, верховенство права і сучасні соціальні виклики у складних суспільствах», що відбудеться 21–27 липня 2013 р. у м. Белу-Орізонті (Бразилія). Важливість цієї теми зумовлена необхідністю узгодження країнами, що розвиваються, економічного розвитку із захистом прав людини, а також пошуком належної відповіді на критику тієї моделі, яку розвинуті країни історично нав'язали решті світу. Сподіваємося, що деякі матеріали наступного номера міститимуть певні відповіді й українських учених на такі виклики сучасності.